

Добры дзень, сябры! З вамі і для вас радыёстанцыя “Беларусь”. Вітаем усіх, хто далучыўся да перадачы “Беларусь ад А да Я”, якая сёння запрашае ў падарожжа да нёманскіх вытокаў. Я, Таццяна Старасценка, разам з вамі наведваю мілыя і па-свойму чароўныя мясціны беларускага краю, дзе мінулае і будучае знітоўваюцца ў адну гарманічную еднасць і непаўторна дапаўняюць сучаснасць.

А сучаснасць – вось яна, побач. Вярхоўі адной з найвялікшых рэк Беларусі – Нёмана – прыцягваюць да сябе пільную ўвагу і турыстаў, і мясцовага насельніцтва. Сцвярджаюць, што тут ніколі не было страшных хвароб. Тыя ж, хто пакутавалі на сухоты, пры пераездзе ў наднёманскую зону (напрыклад, у вёску Бабоўню на Капыльшчыне) амаль поўнасьцю вылечваліся. Нават з Украіны адна сям’я вырашыла назаўсёды звязаць свой лёс з гэтымі беларускімі мясцінамі, каб пазбавіцца ад хвароб. І гэта ёй удалося. Што ж уплывае на паляпшэнне здароўя? Гэтыя ўласцівасці наднёманскага клімату, прыцягальная сіла Бацькаўшчыны і родных каранёў або людзі, якія здаўна жылі тут, упрыгожваючы сваёй прысутнасцю і ўчынкамі зямлю, пакідаючы ёй духоўнае багацце і сілу? На гэтае пытанне мы пашукаем адказ крыху пазней. А пакуль звернемся да назвы мясцовасці, якая ўключае Уздзеншчыну, часткова Стаўбцоўшчыну і Капыльшчыну. Наднямонне – так многія называюць вярхоўі Нёмана ў Беларусі, менавіта той часткі, што знаходзіцца на Міншчыне. Такой назвай – Наднямонне – карысталіся многія пісьменнікі, у прыватнасці Янка Лучына, Паўлюк Трус, Якуб Колас, Антон Бялевіч, Сяргей Грахоўскі, Іван Навуменка. Наднямонню прысвяціў свае пранікнёныя радкі Вінцэс Каратынскі. Ён пісаў: “Вакол іца такая, што чым болей яе спасцігаем, тым мацней яна прывязвае аддаленая, яна прыдае любові смутак і прыцягвае да сябе думкі”.

Прызнаюся, сябры, што і мае думкі таксама зрэдзьчасу вяртаюцца ў Наднямонне, дзе яшчэ ў студэнцкія гады давялося праходзіць фальклорную практыку. У вольны час па вечарах, блукаючы па тутэйшай мясцовасці, доўга любаваліся краявідамі, услухоўваліся ў іх цішыню. Гукі прыроды, здавалася, знітоўваліся з іншымі гукамі, якія некалі гучалі тут, у Наднёмане.

Гучыць “Паланез Агінскага” (“Развітанне з Радзімай”).

У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”, у якой мы, сябры, падарожнічаем па Наднямонні. Некалі на гэтай зямлі, асабліва надвячоркамі, чулася музыка фартэпіяна, наваколле абуджалі мазуркі, паланезы, вальсы. Іграў Якуб Наркевіч-Ёдка, вядомы ў свеце беларус, шчодра адораны разнастайнымі талентамі. І калі яшчэ на самым пачатку перадачы мы шукалі вытокі надзвычайнай гаючай сілы гэтых мясцін, якая ратуе людзей ад разнастайных хвароб, то, напэўна, гэтыя вытокі – і ў асобе Якуба Наркевіча-Ёдкі. З лёгкай рукі парыжскіх журналістаў яго называлі

“электрычным чалавекам”. Выдатны беларускі вучоны, прафесар, музыкант, этнограф, урач, носьбіт прагрэсіўных ідэй, барацьбіт з невуцтвам і п’янствам – і гэта яшчэ не канчатковая характарыстыка яго асобы. Навуковай спадчынай Ёдкі трэба займацца фізікам, псіхолагам, фізіёлагам, філосафам.

Вяршыня радаводу Наркевічаў-Ёдкаў – у часах Вялікага княства Літоўскага. Як зазначае даследчык Уладзімір Кісялёў у кнізе “Пуцявінамі Наднямоння”, прозвішча Ёдкаў карысталася шляхецкай годнасцю, валодала вотчынным правам і зямельнымі маёнткамі. Бацька Якуба належаў да старажытнага роду, валодаў многімі землямі ў былых Ігуменскім і Слуцкім паветах. Маці Анэля была ўсебакова развітай і адукаванай асобай. Захаплялася музыкай, што, дарэчы, перадалося і маленькаму Якубу. Нават пасля заканчэння Мінскай губернскай гімназіі ў 1865 годзе хлопец працягваў іграць на фартэпіяна, а таксама выступаць як кампазітар і знаўца музыкі. Якуб шмат падарожнічаў па Еўропе. Ёсць звесткі, што ён не толькі займаўся музыкай, але і наведваў лекцыі ў Інстытуце медыцыны ў Фларэнцыі, вучыўся на медыцынскім факультэце Сарбоны і ў навучальных установах Вены. У 1872 годзе неабходна было вяртацца на Радзіму. Якуб Ёдка едзе ў маёнткі Атонава (сёння гэта вёска Сінячова ў Капыльскім раёне), дзе будзе метэаралагічную станцыю. Пра будынак Наркевічаў-Ёдкаў захаваліся гэтыя успаміны: “Прыгожы драўляны дом, землі лёгкія, ураджайныя, лугі над Нёманам вельмі багатыя і адборныя. Цяперашні ўладальнік Якуб Ёдка паставіў тут метэаралагічную станцыю 2-га разраду і праводзіць руплівую карэспандэнцыю з іншымі станцыямі ў краіне”. Гэта быў пачатак навуковай працы славутага беларуса. У 1889 годзе станцыя пераносіцца ў Наднёман, дзе разам з сям’ёй стала пасяліўся і сам Якуб Ёдка.

Гучыць музыка

Сябры, вы слухаеце перадачу “Беларусь ад А да Я” пра славутага беларуса Якуба Наркевіча-Ёдку. У Наднёмане, куды перасяляецца навуковец, на самай мяжы цяперашніх Уздзенскага і Капыльскага раёнаў, рака Нёман яшчэ толькі набірае хаду. Наднёман – гэта значыць над самым Нёманам. І насамрэч, колішні палац Якуба Ёдкі знаходзіўся на правым, узвышаным беразе ракі. Ён уяўляў сабой белакаменны двухпавярховы сядзібны дом з чарапічным дахам, чыгуннай лесвіцай, наборным паркетам, каляровымі вітражамі, а да пабудовы прымыкала 27-метровая вежа для метэаралагічных назіранняў.

Менавіта ў Наднёмане стварылася грунтоўная навуковая база. Гэта электраграфічная, электрабіялагічная, астранамічная лабараторыі, палі электракультывацыі, электратэрапеўтычны кабінет, а таксама метэаралагічная станцыя 1 разраду, якая ўваходзіла ў склад Галоўнай фізічнай абсерваторыі Расіі. Дасягненні Якуба Ёдкі падрабязна апісаў

Алесь Марціновіч у сваёй кнізе “Зерне да зерня”. Пагартайце яе старонкі, уважліва ўчытайцеся ў радкі – і перад вамі паўстане асоба Наркевіча-Ёдкі.

Яшчэ ў 1890 годзе з вежы сядзібнага дома Якуба рэгістраваліся разрады электрычнасці ў атмасферы на адлегласці да 100 кіламетраў. А ў 1891 годзе вучоны ўпершыню дэманстраваў у Пецярбургу вынайзены ім “бяздротавы тэлеграф” – папярэднік сучаснага радыётэлеграфа. Пры дапамозе такога своеасаблівага “радыёпрыёмніка” і вызначаліся навальнічныя разрады.

Якуба цікавіла жыццё раслін. Паўставала пытанне: як, якім спосабам палепшыць іх рост, ахаваць ад небяспечных прыродных умоў? Якубам Ёдкам быў вынайзены громаадвод, прычым даволі проста канструкцыя: на драўлянай вежы вышыней каля 12 метраў замацоўваўся медны стрыжань, які злучаўся дротам з цынкавай пласцінай, закапанай у зямлю. На палетках громаадводы размяшчаліся ў шахматным парадку, на два гектары прыпадаў адзін громаадвод. Вынаходніцтва Ёдкі дало свой плён: палі амаль ніколі не пабіваліся градам, ураджай поўнаасцю захоўваўся. Падчас навальніцы каля меднага стрыжня адбываліся лёгкія электрычныя разрады і ўтвараўся азон. У самой глебе павінны былі з’яўляцца токі. На гэтыя з’явы асаблівую ўвагу звярнуў Якуб Ёдка. Аказваецца, электрычны ток уплывае на жыццё раслін. Але як? Патрэбны былі доказы. Якуб стварае на сваіх палетках спецыяльныя “электрычныя палі” спачатку на дзесяць гектараў, а пасля і на ўсё дзвесце. Расліны, апрацаваныя электрычным токам, хутчэй раслі. А гэта жыта, ячмень, гарох, бульба, грэчка, кукуруза, боб, тытунь і іншыя культуры. Іх ураджай павялічваўся на 20 – 30 працэнтаў, а вегетацыйны перыяд скарачаўся на тры-чатыры тыдні. Для вымярэння з вельмі высокай дакладнасцю вільготнасці глебы на глыбіні да трох метраў Якуб Ёдка стварыў спецыяльны прыбор – тэрагігрометр.

Працаваў вучоны ў асноўным вясной і летам, а ўзімку наведваў замежныя краіны, знаёмячы грамадскасць са сваімі адкрыццямі, наладжваючы новыя сувязі, шчодро дзелячыся вопытам. У 1889 годзе Якуб Наркевіч-Ёдка выступаў на чарговым пасяджэнні Метэаралагічнай камісіі Рускага геаграфічнага таварыства і з поўнай упэўненасцю прадэманстраваў новы прыбор – тэрагігрометр. З упэўненасцю – бо неаднаразова апрабоўваў сваё навуковае дасягненне на ўласных “электрычных палях”. Прычым апрабоўваў паспяхова.

Якуб Ёдка любіў эксперыментаваць у сваёй лабараторыі. Уявіце сабе позні вечар ці нават ноч. Побач з Якубам – некалькі запрошаных асоб, якія пазбавіліся боязі моцных трэскаў электрычных разрадаў і яркіх успышак. Трэск, вобліскі – зусім як маланка. А за вокнамі – цемра, і толькі тут, у лабараторыі, побач з такім вучоным, як Ёдка, пад уплывам ягонай апантанасці госці адчувалі сябе ўпэўнена.

Наднёманскі маёнтак Якуба Ёдкі наведвалі вучоныя розных краін, таму Наднямонне стала вядома далёка за межамі не толькі Беларусі і Расіі, але і ў многіх еўрапейскіх краінах. Галоўнае адкрыццё вучонага – электраграфію – прыраўноўвалі да адкрыцця Рэнтгена.

Гучыць музыка.

У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”, у якой мы знаёмімся з багатай навуковай спадчынай Якуба Наркевіча-Ёдкі. Удумлівы даследчык даўно зрабіў выснову, што ў прыродзе літаральна ўсё можа назапашваць электраэнергію і адначасова вылучаць яе ў навакольнае асяроддзе. Гэта ж адносіцца і да чалавека. Вучоны пачаў рабіць электраграфічныя здымкі, выкарыстоўваючы фотапласціны. Атрымліваліся не толькі адбіткі раслін, але і розных участкаў чалавечага цела. Усяго Якубам Ёдкам было атрымана паўтары тысячы электраграфій. Іх асноўнай дэтальлю былі розныя варыянты “каронаў” вакол аб’ектаў. Калі ж здымалася, напрыклад, рука, атрымлівалася дактыласкапічнае адлюстраванне. Прычым яно залежала ад фізічнага і душэўнага стану чалавека. Якуб Ёдка зразумеў: электраграфічны метада можа паспяхова выкарыстоўвацца для дыягностыкі і лячэння разнастайных хвароб. За гэтае адкрыццё ў 1900 годзе магнетычная секцыя Міжнароднага кангрэса ў Парыжы абрала Якуба Наркевіча-Ёдку сваім прэзідэнтам. Яму было прысвоена званне прафесара электраграфіі і магнетызму. Вынікі сваіх даследаў вучоны апрабоўваў на практыцы, рэальна дапамагаючы людзям. Мясцовыя жыхары памятаюць Якуба Ёдку і як выдатнага ўрача, які ў сваім маёнтку Наднёман адкрыў санаторый, дзе актыўна выкарыстоўваў уласныя адкрыцці. З дапамогай электраграфічнай пласцінкі вызначаўся стан здароўя пацыентаў. Чым больш занядужаў чалавек, тым слабейшым атрымліваўся адбітак на пласцінцы. І наадварот: пры вылечванні хворага пласцінка засвечвалася, узраслася інтэнсіўнасьцю іскраў. Такая пласцінка, на думку Якуба Ёдкі, дапамагала адрозніць клінічную смерць ад фізіялагічнай. А пры клінічнай смерці, як вядома, магчыма ўратаваць чалавека.

У санаторыі выкарыстоўваўся і новы бескантактны метада электратэрапіі, які за мяжой называлі “метадам Ёдкі”, была арганізавана вытворчасць кумысу і кефіру. Санаторый вабіў да сябе і чароўнай прыродай, і магчымасцю ўбачыць Якуба Наркевіча-Ёдку, дакрануцца да ягоных рук. Рук таленавітага вучонага, музыканта, урача. Гэта насамрэч была ўсебакова адораная асоба, якую добра ведалі і шанавалі. Член-супрацоўнік фізічнага аддзялення Рускага фізічна-хімічнага таварыства пры Пецябургскім універсітэце, член-карэспандэнт Парыжскага медыцынскага і фізічнага таварыстваў, член Італьянскага медыка-псіхалагічнага таварыства, доктар Венскага медыцынскага таварыства... А яшчэ надзвычай працавіты і самаадданы чалавек. Чалавек з вялікай літары.

Нарадзіўшыся на Беларусі, верна служыўшы ёй усё сваё жыццё, Якуб Наркевіч-Ёдка лёг на вечны спачын у Наднёмане. Цяжка

ўсведамляць: Якуб Ёдка быў. Ён ёсць. Ён жыве ў нашай памяці. Прайдзіцеся ціхім надвячоркам па тых месцах, дзе некалі стаяў палац Ёдкаў. Магчыма, вы пачуеце гукі музыкі, якія зліваюцца з гукамі вашага настрою. Цяпер пачынаеш разумець, чаму гэтая мясцовасць вылечвае людзей ад многіх хвароб. Бо побач – надзвычай светлая і неўміручая душа Якуба Наркевіча-Ёдкі.

Гучыць музыка Шапэна.

Сябры, вы слухалі перадачу “Беларусь ад А да Я”. З вамі была Таццяна Старасценка. Пакуль развітваемся да новых сустрэч з цікавымі асобамі, цікавымі падзеямі і лёсамі. Усяго вам найлепшага!

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ